

Ivan Gerat

Susret posljednjega prijatelja: vizije u prikazima umirućih sv. Franje i sv. Elizabete

Zajedničke crte u životima sv. Elizabete i sv. Franje obuhvaćaju i njihovo pomireno prihvaćanje smrti, što se najčešće izražava u prikazima čuda – vizijama, s istaknutim dinamičnim kontaktom umiruće osobe s nadnaravnim. Nadnaravna utjeha mogla bi biti preslaba da potisne jad i čemer kao uobičajene ljudske emotivne reakcije na smrt. Prikazi koji su upotrebljavali tekstualne i vizualne topoe bile su vrlo učestali. Rijetko je na inovativan način prikazana izvorna jedinstvenost, kojima su Franjo i Elizabeta odgovarali na pitanja postavljena unutar ograničenja ljudske egzistencije na ovom svijetu.

Ikonografija najranijega narativnoga ciklusa iz života sv. Franje ističe čuda koja su se dogodila kod njegova groba u Assisiju, a povezana su s kultom relikvija. U ranijim je slikama bio važniji motiv uznesene duše koja napušta sveto tijelo (temeljen na legendama Tome iz Celana i sv. Bonaventure). U gornjoj crkvi Sv. Franje u Assisiju duša je obilježena sličnošću sa svecem. Druga su čuda bila povezana sa smrću sveca narativnom logikom ciklusa naglašavajući jedinstvo umirućega i verifikaciju stigme. Prikazi su dočaravali duhovnu utjehu, pruženu vizionarima. Dodatna poruka bila je usmjerena na društveni položaj ovih osoba kao vjerskih vođa. Inovativna slika na svečanom dijelu glavnoga retabla oltara u Košicama predstavlja umiranje sv. Elizabete bez homunculusa koji simbolizira njezinu dušu. Među svjedocima umiranja nalazi se i skupina raspjevanih franjevac kao i nekoliko anđela koji pjevaju iza njena kreveta. Korijeni ovoga motiva sežu do pisma napisanoga kratko nakon smrti svetice, 17. studenoga 1231. godine. Prema ovom izvoru, neposredni svjedoci njezina preminuća čuli su veoma ljupko pjevanje, no svetica nije micala svojim usnama. Ovo jedinstveno čudo bilo je predstavljeno tek nešto više od dva stoljeća nakon prvih izvješća o umirućoj Elizabeti. Vizualna ishodišta za ovaj prikaz uključuju umiranje Djevice Marije (Konrad von Soest) i ilustracije rasprave *Ars Moriendi*. Slikar nije zanemario emotivne reakcije na smrt i umiranje kao ni vrlo ljudsku tragičnu perspektivu. Još jedna nadnaravna utjeha dana je svetici vizijom otvorenoga raja u gornjem dijelu slike koji nalikuje prikazima smrti Bogorodice Hugoa van der Goesa.

Vizionarski doživljaji povezani sa životima sv. Franje i sv. Elizabete predstavljaju izvore nadahnuća i utjehe ljudima u narednim stoljećima. Čak i ako nisu dostatni za potiskivanje tragične dimenzije umiranja, još uvijek su mogli pomoći osnažiti umove ljudi u teškim situacijama.

Prijevod s engleskoga: Ana-Marija Milčić